

Иновационна политика и стратегия за интелигентна специализация

Радка Иванова

Innovation policy and strategy for smart specialization

Radka Ivanova

Abstract

Innovation accompany all ages of human existence – before agrarna, agrarian, industrial and post-industrial, and today continue to be crucial for development globally. The realization of the innovation process at several levels, namely - global, regional, national and local, requires the development of specific policies for each of them to determine the ways and means to achieve the objectives in the field of innovation. Thoughtful innovation policy allows for the rational use of innovative potential at the appropriate level through a package of measures and means to increase the scale and effectiveness of innovation.

Keywords: innovation policy, scientific and technical progress, smart specialization

Икономическото развитие, реализацията на научния, технологичния и пазарния потенциал са в пряка зависимост от иновационната политика, разработвана на различни равнища – международно, национално, регионално, фирмено. Иновационната политика може да се определи като последователност от дейности по планиране, организация, развитие и внедряване на новости чрез използване на административни и икономически лостове за поддържане на положителен иновационен потенциал¹. Иновационната политика трябва да обхваща научноизследователската дейност; връзките на научноизследователските институти (университети) с развойни, внедрителски и производствени дейности, а също и потребителите на технически и други новости; стимулирането на иновационната дейност; защитата на интелектуалната собственост; създаването на условия за изграждане и развитие на иновационни дейности в силно конкурентна пазарна среда; улесняване връзките на иновационните субекти от различни страни².

В условията на глоболизираща се икономика иновационната политика се свързва с ускоряване на икономическото развитие и повишаване конкурентоспособността чрез трансформиране на творческите идеи в реални продукти, услуги, процеси, технологии. Като най-важни сфери на действие на иновационната политика се очертават основно три, които са свързани помежду си и взаимно си влияят³:

- *Рамкови условия* – подкрепяща регулаторна и фискална среда; конкурентни пазари; добре функциониращи капиталови пазари.
- *База от знания* – квалифициран и мобилен човешки ресурс; наука и технология; непрекъснато обучение.
- *Културни фактори* – отвореност към иновации; потребителски нагласи; предприемачество.

От важно значение за осъществяването на иновационната политика е дифузията на знанията, взаимодействието между наука и индустрия, организационните иновации, новите бизнес модели, мрежи и платформи, влиянието на публичния сектор. В тази връзка изключителна важност има концепцията, известна като “триъгълник на знанието”, олицетворение на която са така наречените общности на знанието и иновациите (ОЗИ)⁴. Като основна цел на тази концепция се извежда пълноценното взаимодействие между бизнеса,

¹ Керчев, Кр. Основи на иновационната политика. Унив. изд. “Стопанство”, София, 2011, с. 136

² Ангелов, И. и колектив. Стратегия за догонващо икономическо развитие до 2020 година. ИИ на БАН // <http://www.iki.bas.bg/english/CVita/angelov/prognosis2020/012Chapter10.htm>

³ Вуцова, А. и колектив. Иновациите: политика и практика. Фондация “Приложни изследвания и комуникации”, София, 2004, с. 121

⁴ Knowledge and Innovation Communities - KICs

научноизследователските центрове и висшето образование, за да бъде възможно използването на иновационния потенциал за повишаване конкурентоспособността на всички равнища и във всички области от стопанския живот. Знанието в най-широк смисъл следва да се разглежда като световен интелектуален капитал, чиито отличителни черти се свързват с наличие на абстрактност и конкретност и същевременно представляват основа за бърз икономически растеж на национално, регионално и глобално равнище. Основна цел се явява въплъщаване на нови знания за повишаване на експлоатационните и потребителските качества на продуктите/услугите. Знанието представлява носител на прогрес и развитие. В тази връзка икономиката на знанието се представя като понятие, което обхваща напредъка в науката и технологиите, както и въздействието им върху икономическия и социалния живот на хората и организациите. На практика при икономиката, основана на знание, двата компонента – информация и знания могат да се разглеждат едновременно като ресурс и основен продукт/услуга. В тази връзка икономиката на знанието е изключително важна съставна част на обществената система като цяло, при която доминиращият фактор в развитието се явява създаването, прилагането и разпространяването на знания във всички направления. Същевременно трябва да посочим, че отделните страни – в Европа, както и извън нея, имат различна степен на развитие, което определя и различията по отношение на възможностите им за генериране и реализиране на нови идеи. Ето защо разработването и използването на политики за научно-технически обмен е предпоставка за развитие и на страните, регионите, бизнес организациите, които не разполагат с достатъчно собствени ресурси за развиване на научноизследователска дейност. Взаимодействието между изследователите и работещите в държавни, бизнес и нестопански организации може да подобри фокуса на академичните изследвания, тяхната навременност и уместност. Създаването на условия за по-лесен достъп до резултатите от научноизследователската дейност би позволило по-лесното им разпространение в обществен аспект.

В тази връзка на ниво ЕС се разработват регионални иновационни стратегии (РИС) съгласно политиката на Европейския институт за технологии и иновации⁵, които стратегии целят подкрепа на интегрирането на триъгълника на знанието и повишаване на капацитета за иновации в области и региони в Европа, които не използват директно резултати от текущите ОЗИ. Дава се възможност за взаимодействие и повишаване на ефективността на отделни региони, като се търси по-добро интегриране на триъгълника на знанието като двигател за повишаване на капацитета за иновации на регионално ниво. За постигане на това, за програмния период 2014-2020 г. ЕС е предвидил следното⁶:

- Бюджет от 2,7 млрд. евро в рамките на бюджет от почти 80 млрд. евро за Рамковата програма „Хоризонт 2020“.
- Консолидация и по-нататъшно развитие на съществуващите три Общности на знанието и иновациите: Climate-KIC, EIT ICT Labs и KIC InnoEnergy, които са стартирали през 2010 г.

В същото време се предвижда създаване на пет нови ОЗИ, които следва да стартират в три вълни. Темите по години в рамките на програмния период са⁷:

- за 2014 г. – „Иновации за здравословен начин на живот и активен живот на възрастните хора“ и „Суровини - устойчиво проучване, добив, преработка, рециклиране и заместване“;
- за 2016 г. – „Food4Future – устойчива верига за доставки от ресурси за потребителите“ и „Производство с добавена стойност“;
- за 2018 г. – „Градска мобилност“.

⁵ Европейски институт за технологии и иновации (ЕИ) – водещ инструмент по справяне със социалните предизвикателства и допълване синергията в частта предприемачество и образование в ключови области, приоритетни за Рамковата програма на ЕС за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“.

⁶ <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=4&subpageId=733>

⁷ <http://eit.europa.eu/collaborate/2014-call-for-kics>

В условията на глобализация и отворени иновации следва да се разработват такива политики, които да насърчават развитието на иновации, осъществяването на връзки в рамките на иновационните системи на регионално, национално и глобално ниво, както и да въздействат върху способността да се извличат ползи от направените инвестиции в НИРД. В световен аспект вниманието се насочва към уменията, притежавани от младите хора, в областта на математиката, науката и технологиите, тъй като те имат съществено значение за устойчивия икономически растеж и конкурентоспособност. Това подчертава значението на триъгълника на знанието и необходимостта от по-доброто координиране между страните му с цел набиране на пълния потенциал и непрекъснато усъвършенстване. На практика иновациите се оказват най-важния двигател на икономическия растеж и разкриване на нови работни места в условията на криза. Във връзка с това вниманието през последните години е насочено към развиване на икономика, основана на знанието.

Страните от ЕС се насочват към бърза промяна, при която науката и технологиите имат водеща роля за създаване на възможно най-конкурентоспособно и иновативно общество. В тази връзка действията се насочват към разработване на иновационна стратегия за интелигентна специализация, представляваща важна част от “Хоризонт 2020”. От своя страна растежът следва да се разглежда като съвкупност от два компонента, представляващи неговите “двигатели” – интелигентен и устойчив растеж, всеки от които има своите особености⁸:

- *интелигентен растеж* – конкурентоспособността на икономиката следва да се повиши чрез осигуряване на стимулираща среда за иновации и научни изследвания, които се създават от хора с по-специализирани и по-добри знания в условията на повсеместно използване на информационни и комуникационни възможности на обществото;
- *устойчив растеж* – ефективно използване на ресурсите при намаляване на въглеродните емисии и предотвратяване на загубите на биоразнообразие, осигуряващо в максимална степен нуждите на населението.

В тази връзка разработената в ЕС Иновационна стратегия за интелигентна специализация (ИСИС) се определя като интегриран документ, който разглежда въпросите на иновационната и научната политики, политиката в областта на цифровия растеж. Тя е стратегически подход за икономическо развитие чрез целенасочена подкрепа за научноизследователска и развойна дейност и иновации⁹. В по-общ аспект тази стратегия включва процес на разработване на визия, идентифициране на конкурентно предимство, определяне на стратегически приоритети и използване на интелигентни политики, с чиято помощ ще бъде възможно максимизиране на потенциала за развитие, като всичко това се основа на знанието на всеки един участник на пазара, без значение дали се характеризира като силен или слаб регион, регион с високо или ниско технологично ниво.

Съгласно предвидените условия, ИСИС се разработва в съответствие със стратегията Европа 2020 за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, както и в изпълнение на тематична цел 1, от чл. 9 на Регламент (РЕ) 1300/2013 г. - "засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите". ИСИС е тематично предварително условие от Приложение XI от същия регламент, изпълнението на което предхожда отпускането на средства по Оперативни програми "Иновации и конкурентоспособност" и "Образование и наука за интелигентен растеж"¹⁰.

При разработването на ИСИС трябва да се имат предвид три основни елемента¹¹:

- *конкурентните предимства* за иновационна дейност, които трябва да бъдат в тясно сътрудничество с бизнеса, тъй като МСП следва да се разглеждат като

⁸ Съгласно Иновационната стратегия за интелигентна специализация, представена от Дирекция “Малки и средни предприятия и иновации” към Министерство на икономиката и енергетиката, 28.05.2014 г.

⁹ <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>

¹⁰ <http://www.mi.government.bg/bg/news/mie-predlaga-za-obshtestveno-obsajdane-proekt-na-inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-1841.html>

¹¹ <http://www.eppgroup.eu/bg/press-release/Панайотова-за-стратегииите-за-интелигентна-специализация>

основен източник на бъдещи предприемачи и основен двигател за внедряване на иновации на пазара;

- *устойчиви мрежи и партньорства* между университети, научноизследователски центрове и представители на бизнеса в отделните страни, както и на международно равнище, за да има благоприятна среда за изграждане на необходимия капацитет и научноизследователска инфраструктура;
- *синергия между различните инструменти и източници за финансиране*, с акцент върху Хоризонт 2020 и новите инструменти за привличане на частни инвестиции в НИРД.

Като основна цел на ИСИС в рамките на програмния период 2014-2020 г. се извежда повишаването на конкурентоспособността на европейските икономики като се определят пазарните предимства, акцентира се върху научноизследователската и иновационната дейност и се осигури благоприятна бизнес среда, в която могат да бъдат реализирани иновативни решения при ефективно използване на ресурсите. По този начин ИСИС за периода 2014-2020 г. засяга две оперативни програми: ОП “Иновации и конкурентоспособност”, както и ОП “Наука и образование”. На практика ИСИС не е статичен документ, а подлежи на корекции, ако в резултат на направените годишни анализи и доклади бъде преценено, че такива са необходими.

Като част от ЕС, България също разработва ИСИС. В тази връзка Министерството на икономиката и енергетиката следва да определи потенциалните области, в които да бъдат концентрирани финансовите ресурси, за да се задвижи иновационния потенциал на страната. Като цяло вниманието е насочено към информационните и иновационните технологии, като се акцентира върху софтуера, незамърсяващи превозни средства (електромобилите, например), нано- и биотехнологии, културни и творчески индустрии. Усилията на страната ни са насочени към постигане на целите, които са формулирани в Националната програма за реформи и Националната програма за развитие – България 2020. Контролът върху изпълнението на ИСИС в България следва да се осъществява чрез ежегодна оценка и анализ от Националния съвет за иновации¹². Съгласно ОП “Иновации и конкурентоспособност” 2014-2020, ИСИС на България има характер на предварително условие за ОПИК 2014-2020 г. и цели да осигури¹³:

- ефективно и координирано управление на иновационните процеси;
- укрепване на иновационната система, чрез изграждане на съвременна иновационна и научна инфраструктура, повишаване на човешкия капацитет според нуждите на науката и индустрията и въвеждане на специфични финансови инструменти за подкрепа;
- подкрепа на цифровия растеж и електронното управление.

В стратегията се работи за подход на определяне на тематични области, които имат потенциал да се превърнат в „генератори на растеж“ за постигане на значим икономически ефект на регионално и национално равнище. Акцентира се върху развитието на четири сектора, където ще се фокусират усилията за стимулиране на иновациите у нас – “Информатика и информационни и телекомуникационни технологии“, “Мехатроника и чисти технологии“, “Здравословен живот и биотехнологии“, “Нови технологии в креативните и рекреативните индустрии“ (вкл. радио, телевизия, кино, музика, архитектура и дизайн, специализирано облекло и екипировка). Като една от основните задачи, които стоят пред страната ни е търсенето на начини и средства, които да изведат България от последните места в класациите за иновации, тъй като тя, заедно с Латвия и Румъния формират четвъртата група на държавите-членки на ЕС, наречена “скромни (плахи) иноватори” съгласно индекса Иновационно табло¹⁴. Равнището на иновации при тях е значително под средното ниво за ЕС¹⁵. Останалите страни са

¹² Национален съвет за иновации – консултативен орган към министъра на икономиката и енергетиката

¹³ Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014-2020 г. Май 2014, МИЕ, с. 9

¹⁴ Innovation Scoreboard

¹⁵ Hollanders, H., N. Es-Sadki. Innovation Union Scoreboard 2014. Enterprise and Industry. European Commission, UNU-MERIT, 2014, p. 11

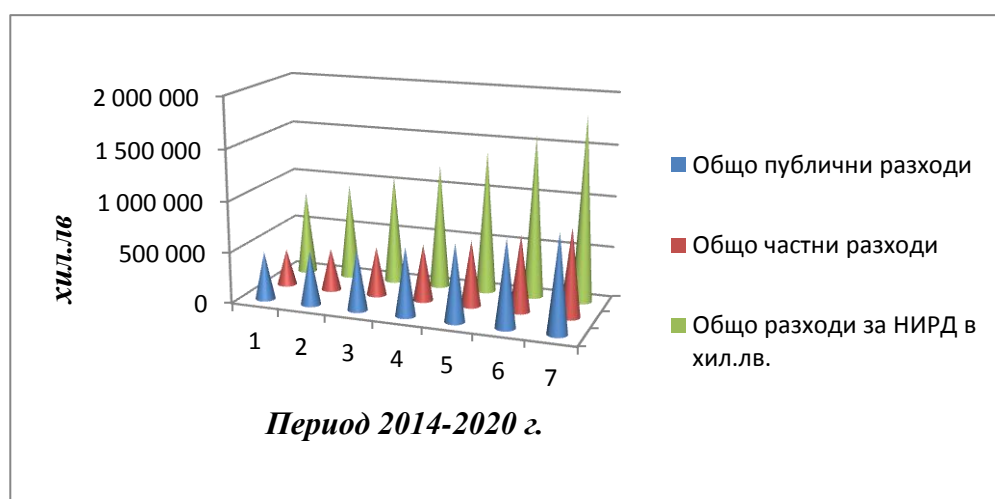
разпределени в следните три групи: умерени иноватори, иновационни последователи и иновационни лидери. Целта на нашата страна е да се премине от групата на “плахите иноватори” към групата на “умерените иноватори”¹⁶. Проследяването на равнището на иновационната дейност у нас от 2006 г. показва, че до 2010 г. е налице повишаване на иновативната дейност (2,5%), след което от 2011 г. насам се отчита спад. Счита се, че това се дължи на сериозно понижилата се производителност в България – от 44% през 2011 г. до 33% през 2013 г.¹⁷

За създаване на по-благоприятни условия за развитие на иновативна дейност у нас в следващия програмен период е заложено увеличаване размера на предвидените средства за развитие на НИРД. Формирани са четири основни институционални сектора, а именно: „Държавно управление” и „Висше образование”, които формират състава на публичните разходи и сектори „Предприятия” и „Нетърговски организации“, формиращи частните разходи. Най-общо за периода 2014-2020 г. разходите за НИРД са планирани по следния начин¹⁸:

Таблица №1

План за общите разходи за НИРД по сектори на финансиране за периода 2014-2020 г.

Година	Общо публични разходи		Общо частни разходи		Общо разходи за НИРД в хил.лв.
	хил.лв.	% от общите	хил.лв.	% от общите	
2014	467 551	56,78%	355 825	43,22%	823 376
2015	525 646	56,04%	412 292	43,96%	937 938
2016	591 279	55,31%	477 748	44,69%	1 069 027
2017	665 468	54,59%	553 625	45,41%	1 219 093
2018	749 373	53,87%	641 586	46,13%	1 390 959
2019	844 315	53,17%	743 559	46,83%	1 587 874
2020	951 802	52,48%	861 780	47,52%	1 813 582

Фиг. 1. Разходи за НИРД по сектори на финансиране за периода 2014-2020 г.

¹⁶ Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020. с. 73

¹⁷ Hollanders, H., N. Es-Sadki. Innovation Union Scoreboard 2014. Enterprise and Industry. European Commission, UNU-MERIT, 2014, p. 44

¹⁸ Таблицата е разработена съобразно информацията от Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020. с. 106-107

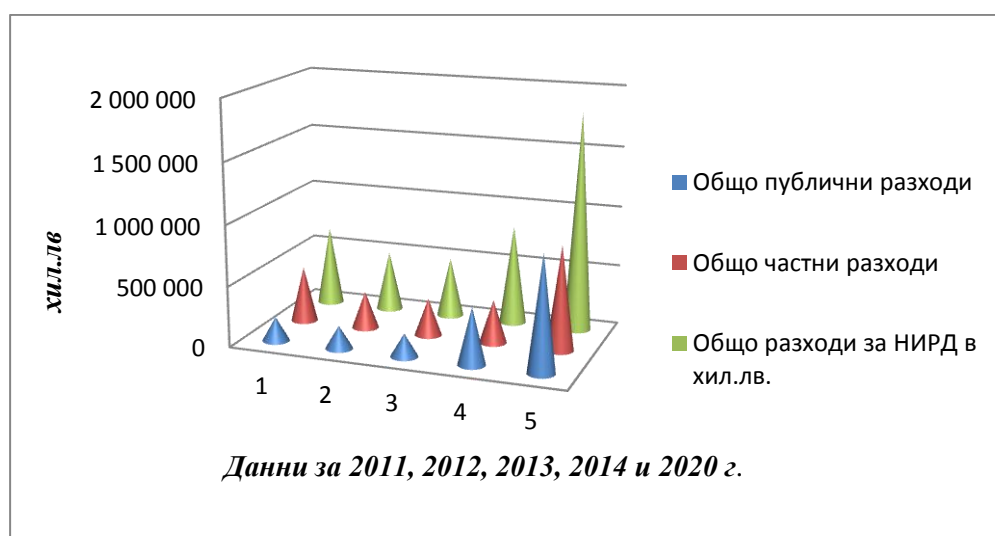
Данните показват значително преимущество на публичните разходи над частните в началото на периода – за 2014 г. и 2015 г. – с около 13 %, което се очаква да бъде преодоляно в значителна степен и към края на периода тази разлика да е в размер на около 5% и това води до постепенно изравняване на двата сектора (фиг. 1).

Като имаме предвид данните на ЕК и НСИ за няколко години назад, следва да посочим, че за периода 2011-2013 г. размерът на разходите за НИРД в частния сектор е бил около два пъти по-голям от този в публичния. От своя страна съпоставянето на разходите за НИРД по сектори за този период и планираните такива за новия програмен период (2014-2020 г.) показва увеличаване ролята на държавата и публичния сектор като цяло в дела на разходите за създаване и развитие на иновации, като е заложено намаляване на дела на частния сектор с около 22% през 2020 г. в сравнение с 2011 г. (виж табл. 2 и фиг. 2).

Таблица №2

Общи разходи за НИРД по сектори на финансиране (в хил. лв)

СЕКТОРИ НА ФИНАНСИРАНЕ	2011 г.		2012 г.		2013 г.		2014 г.		2020 г.	
	хил. лв	% от общите	хил. лв	% от общите	хил. лв	% от общите	хил. лв	% от общите	хил. лв	% от общите
Общо публични разходи	197 938	30,07	188 828	38,07	188 828	38,07	467 551	56,78	951 802	52,48
Общо частни разходи	460 319	69,93	307 110	61,93	307 110	61,93	355 825	43,22	861 780	47,52
Общо разходи за НИРД	658 257	100	495 938	100	495 938	100	823 376	100	1 813 582	100

Фиг. 2. Разпределение на дела на разходите за НИРД по сектори на финансиране

По-детайлното проследяване на прогнозните данни за периода 2014-2020 г. в дела на публичните разходи показва, че превес ще имат средствата от европейските фондове, чийто относителен дял следва да се понижи с около 7 %, приближавайки се към края на програмния период – от 53,47 % от общите публични разходи за 2014 г. до 46,53 % за 2020 г. При държавните разходи и тези на висшето образование (университетите) се наблюдава обратната тенденция, като според данните от ИСИС относителният дял на държавните разходи се очаква да се повиши с около 5 % от общите публични разходи – от 36,64 % за 2014 г. до 41,63 % за 2020 г. При университетите очакванията са повишаването на дела на разходите да е с около 2 % – от 9,89 % през 2014 г. до 11,84% за 2020 г.

Най-голямо увеличаване на средствата за НИРД се наблюдава в институционалния сектор “Предприятия”. Според данните на НСИ за предходния програмен период (2007-2013 г.) увеличаването на разходите в този сектор е в размер на 31,2 % – от 228,691 млн лв през 2007 г. до 300,067 млн лв през 2013 г. За следващия програмен период се предвижда увеличение в размер на 2,44 пъти – от 348,078 млн лв за 2014 г. на 848,055 млн лв през 2020 г.

Предвидените инвестиции в НИРД за периода 2014-2020 г. би следвало да доведат до повишаване на разходите за НИРД, измерени като процент от БВП, като това повишаване е с приблизителен размер 0,5% – от 1,01% за 2014 г. до 1,5% за 2020 г.¹⁹ Постигането на това е и национална цел на България. На практика това е два пъти по-нисък растеж в сравнение с планираното равнище на интензивност на разходите за НИРД в ЕС, което в края на програмния период се очаква да бъде 3% от БВП²⁰. Подобно изоставане е в съответствие с мястото, което България заема към момента в сравнение с останалите страни от евросъюза. Във връзка с това можем да посочим, че от важно значение е България, като една от страните-членки в ЕС, да насочени своите усилия към осигуряване на благоприятна среда за развитие на НИРД, което да позволи икономически растеж на страната. От тази гледна точка насърчаването на различните форми на сътрудничество между бизнеса, научноизследователските центрове и висшето образование, привличането на местни и чуждестранни партньори от различни среди се определя като основна предпоставка за ефективното използване на иновационния потенциал, неговото развитие и осигуряване на икономически растеж на страната като цяло.

Използвана литература

1. Агов, А. и колектив. Иновациите: европейски, национални и регионални политики. Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, София, 2008;
2. Ангелов, И. и колектив. Стратегия за догонващо икономическо развитие до 2020 година. ИИ на БАН // <http://www.iki.bas.bg/english/CVita/angelov/prognosis2020/012Chapter10.htm>;
3. Вуцова, А. и колектив. Иновациите: политика и практика. Фондация “Приложни изследвания и комуникации”, София, 2004;
4. Георгиев, И., Цв. Цветков, Д. Благоев. Мениджмънт на фирмените иновации и инвестиции. Изд. комплекс – УНСС, София, 2013;
5. Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020;
6. Керчев, Кр. Основи на иновационната политика. Унив. изд. “Стопанство”, София, 2011;
7. Национална програма за реформи (2010-2013 г.), В изпълнение на стратегия Европа 2020, София, 12 ноември 2010;
8. Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014-2020 г. Май 2014, МИЕ;
9. Разходите за научна дейност растат // <http://econ.bg>;
10. Innovation Policy. A Guide for Developing Countries. Public Disclosure Authorized. The World Bank. USA, 2010;
11. Hollanders, H., N. Es-Sadki. Innovation Union Scoreboard 2014. Enterprise and Industry. European Commission, UNU-MERIT, 2014;
12. http://ec.europa.eu/regional_policy/activity/research/index_bg.cfm;
13. <http://eit.europa.eu/collaborate/2014-call-for-kics>;
14. <http://www.eppgroup.eu/bg/press-release/Панайотова-за-стратегииите-за-интелигентна-специализация>;
15. <http://iii-bg.org>;
16. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>;

¹⁹ Национална програма за реформи (2010-2013 г.), В изпълнение на стратегия Европа 2020, София, 12 ноември 2010

²⁰ Разходите за научна дейност растат // <http://econ.bg>

17. <http://www.mi.government.bg/bg/news/mie-predlaga-za-obshtestveno-obsajdane-proekt-na-inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-1841.html>;
18. <http://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-1193-287.html>;
19. <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=4&subpageId=733>.

За контакти:

Гл. ас. Радка П. Иванова

Икономически университет – Варна

r.ivanova@ue-varna.bg